

106. k.

Vesztem márc. 20.

1863.

I.

a.) A' Nagyváradai torna és Tököly.

Nádasdyfele pályamű, 1863-ra.

Előszó.

A magyar tudományos Akadémia 1860^é évi évi jutalom fel-
tevélei 5^{ik} pontja így szól: „Kivántatik egy, a magyar történet,
lét, vagy magyar mondavilágból vett tárgynak költői elbe-
szélelése feldolgozása. Jutalma gr. Nádasdy Ferencz ír által,
néhai gr. Nádasdy Tamás nevére tett alapítványból száz db arany-
szatárnappja Május utolsó Vasárnapja 1863. A jutalmat nyerő
már a szerző tulajdona marad.”

E pont értelmében készült ezen idegen kézzel másolt, rep-
mondavilágból vett tárgynak költői elbeszélése feldolgozása.
Ha a t. Magyar Akadémia is a telkes jutalmat alapító célja-
inak csak valamennyire is megfelel: sokszoros lesz örömeim,
a nálamnál ügyesebb pályázó homloka miatt irigyelném
a hoszorút? Laberius római írótent: „non possumus primi
esse omnes omni in tempore — laus est publica;” is meg-
vagyok győződve, hogy: „nichil est difficilius, quam reperire,
quod sit omni a parte in suo genere perfectum,” mint
Cicero megvallja. —

Selige:

„Nunquam te fallant animi sub vulpe latentes.” Hor:

A' Nagy Váradi torna, és Tökölj.

Hol Bihar Erdély, bírczi szelen síkra kitárul:
Csak közel ott díszlik Várád szép palma sudarként;
Nepe raját két tiszta folyó zúgási lobozrák.
Várádnak mellett neve nagy, története sörnyű.
Bús lantján itt zengi Roger Bát vad Dúke mérget,
Itt lengett büszkén Alinak véres lobogója,
Innen kergeti Mars Pallás remült fiait szét -
Gyász temető ez, több koronás fők Cyprusa itt leng.
Népelem e várost, sebeit kikevert csatahősnek,
Egy veszedelmét háta megett látó menekültnek,
Egy sebben kivirult viharok rombolta merőnek,
Haj! ha az említett két tiszta folyó kibeszélné,
Mily iszonyúságok Dúke rombolt partainál rég:
Erdőkesek volnának azok, bámulva figyelnék;
Szivünk csendes kurja tüzes lánz kórra seregne,
Történet hü solla ugyan jegyzett fel azokból;
És mi figyelme hőret kikerülni akarta titok volt;
A feledés hőd leple alól, nappenyre kiszált az;
A nép monda világ szájába került, mais ott él.
A nagy monda világ sok sínerezeti mesején, egy
Bonasztó jelenet sörnyű kőpécé találatok:
E véres viadal, basa senderi est ravaszul el,
Hős fejedelmi magyarnak sinlett tiszteletére.
Nagy történeti monda ez, ennek alappja nem álom;

S nem mai, sem nem régi elvitt ösköri tárgyú.
 A Főnök átka uralma korából hozza le a nép.
 Ebből több helyt, oly szípen tünedez ki valóság:
 Mint néz át Phaebus ragyogó seme fellege songyán;
 Mint nemes érez hogy csillog durva görgönczi körül.

Most itt, e nagy párvadás menetét s lefolyását,
 Inkább csak somoru hangokban zengi ki lantom;
 A Tejedelmi magyar konvidnek fatuma Dolgát,
 Keblem fájós érte hurján énekelem meg;
 Isarnoksága tető pontján Dulo basa tetin;
 Lelkem egész dühbe jön, lantom majd öspre tömör sa.
 Nem esuda! hol isarnok dühbe dul, hol hős megalánva,
 Lánczai közt simlik, s ártatlan vérszátak simlik;
 Vilusi gyil, s kigyó vagy oroszlan, lesbe hol állnak:
 Nem esuda, hogy ha nem ömledet ott lant bajos örömmel.

I.

Itt, legelől áll a basa rút - bús jelleme s képe
 Mint keserű forrás, melynek víze öntőri lantom.
 Várak erőségében élt e kéji gyönyör közt.
 Több nyiladova virult sorsák hervadtak ölében,
 Tük közé több szép honi szür lilium lopszott be.
 Petrokos elhírott nagy testű e gonosz orman,
 Két mikor ülni akart nyergébe taszítani kellett.
 Nagy turbánja alatt, véres nagy két seme kinnült;
 Képe vorósréz, orra sederjes, rajta bibircsok;

Jöbült háta, szakálla fehér, hegyes és feje rezgős,
 Elvénült, - de méit eleven, lármás dühös ember.

Visszatapsító külsője tükörre lelkiületének -
 Markás és gyalogos nyomorult ketelői nyomában
 Durva török katonák' bántalmas botja dühöngött,
 Rák' neve, bakk hava' mindegy volt, Dolgoztatta folyó
 vást,

A vidék sok erős s undak munkákban sinlett,
 Volt ki beteg lett, eldült, meghalt, itt az igában.
 Tan ez ember - hogy ha een crimet neki adjuk, -
 Is' anya-tej helyet, mérges epít eldelt legelőt; mert
 Megkötözés, börtön, halodák, or - fül lemetelés,
 Bot, sepső, fejtétel, akasztás, ~~pancser~~ ^{pancser} ~~szikarások!~~
 Szörnyűségei mulattaták ördögi lelket,
 Azt hiszi, a nyomorult: Mahomednek tetésik az ilyen;
 Azt hiszi: nincs szigorú nemesis, s a néve az álom.
 Isarnoksága kevély halman mikor állna een szörny.
 Merkurnak melto' fia röppen sánczai közzé,
 Sippal, - háromszin lobogóval - nagy esomagot hoz.
 Fegyverek lövőszáma suthaja, mutatva magyar tisz.
 Vár ura nem csak sejté, de tudja is, e mibe jár ad,
 Mert képen megelegetés vidám jelle látszik,
 It' vesi, - ugy látszott tükörre, futar hozományát,
 A basa mindjárt ott csak a vár piaczán vesi áttal -
 Fontos tárgy! hósin selyem az mibe van becsinalva,

Fellőri titkát, érte: aronul sendele divánt,
 Nehány fő törökökből mindjárt összejött ar,
 Ebben nagy pipa füst közt, Drága szibakkal elöbül,
 Hol levelet vettek fel elöb, azután tanakodtak;
 Ebből annyi kihallott, bár titkolni akarták;
 Hogy Főkökt. Kérhörtatták, neve több sör elő jött,
 Itt, e gyűlésben kelt a basa válna vésza,
 Felholdas tallérnyi pecsétzart ültete arra,
 Ezt a futárnak adák át, a' sipolva repült el,
 A titkos gyors közlekedés, oka nagy titok, - eterv,
 Lepke csatáid pin, csalta fogás ~~lelt~~; népi gyánu volt.

Ejelenettől fogva egész más lett az erösség, -
 A basa, jobb tisztek, minden törökök kemolyabbak,
 Ritka sokatlan dolgokban föltünve süvögnek.
 Várban pompás elfogadás készülete látszik,
 Város alatt tábor tanya, méres dolgai folyóttak;
 Vár ura, e kézület mellett rendelést tesz:
 Tartando nagy parviadalrol, és idejéről.
 A vidékre nagyitva repült ennek híre, -
 Lett titkos sokaj, susogás, - tán újra török jön?!
 Háttha magyar sereg érkezik? - elémülve beszéltek.
 Nem csuda! Mars seregét ekkor Bellona verette,
 S büsz orkán robogása szelét emette az ország,
 Söt hallott: pusztitva rabol hadi népe hol át száll,
 A vidék feltöltö vagonát elrejtéri kezdé;

A fiatalság siet sebbent, bujkál hova tudttat,
 Humnia boxasztó válságos nagy hora volt ez.
 Parviadal nagy napja aronban már kúszóban van,
 Késül a látványra, megindula, és siet a táj;
 Annyival inkább, mert ekkor lett Váradi vásár,
 S hirt futott, homi tábori nép szállott meg alatta,
 Nagy nép tengere hullámzott Váradba be ekkor,
 Debrecen, a Sárköté, Szalonta, Belényes, Báros,
 Környékének, erer meg erer, hajdú, nemes, és más
 Mindentéle fajú lakosát, itt látnyi gyönyör volt, -
 Jobb résint por - bor soka, báránykúsmá divatban,
 Nagy tele Dugva van a város, már több bele nem fér,
 A kisapástól tartva is a vár, dízei jártak.

II.

Nagy látványnak ritka előestéje jelen van,
 Várban dob, sip, tárogató zeng, népi moraj hint,
 Város alatt tábor tüzek égnek, dall. zene, sátrak:
 A nép látni szeret, jó, megy, bolyg szinte setétig,
 Nép, szibajában esendesezik, takaródnak aludni,
 Éjfátyol takarója alatt majd elvilápsultak;
 Sokak török-örjárat kopogása, folyók zaja hallik,
 Morfeus álom-málfja csudás erejeire pihennek,
 Legtöbben hint, földön, csillagos égtak. arójuk; -
 Ágyu Dörgés, pámtalan allak!! hallatik egyszer,

Felriad a nyugvó város, - De kilépni tilos volt,
 A kötség, ijedés, éberre tette az alvót -
 A ki csak arra való: kés, talpon vár, semleges közt.
 Ily riadásos volt a felholdnak kora ekkor.

Csak hamar a lármát nagy esend követé - tanakodtak;
 A Tökölt fogadák, mert népe előre beszállott.
 A felvert város valamennyire esendedett bár:
 A lám kárijai közt arutan nem lett pihenésök.
 Majd sürkület, Phalbus nagyogó sugarit kilövelte:
 Reggel lett, - lég tiszta, idő szép, víz dejen volt -
 Vár kapun ali szabad téren, nagy néptömeg andalg;
 A hívés itt, ott a Pezre zug, nyargal kavics ágyán;
 Várban nagy zene zug, hallik ki az allak! kiáltás:
 Éjtel jött nagy vendégnek most tiszteleg a vár.

A mikor így dörandozik, így vár a rohaság kint:
 A vár kormos tornyában nyolcraat ver az óra;
 Erre nagyott csattan, dördül: vár zári csikorgnak,
 A vas kapujának, szárnyai tárulnak nyitkorogva.
 A városban ~~széles~~^{belé} járadt nép arra tehintett,
 A teljesülés villanyi ezete futja keresztül -
 Jönnek! már jönnek! száznaknak szája kiáltja,
 A kapu ive alól pompás lovagok közeliednek.
 A basa láhátan esendes lépéssel elől jön,
 Sárga arany felhold villog paripója sügyénél,
 Lába papucsai péles esüst kengyelbe bedugvaik,

Talpig pompás skarlattan ül drága nyeregben,
 Fényes markolatú tör, pisztoly csillog övében.
 Gardag volt, de nem is csuda dühkénnyel lehetett az,
 Korlátlan hatalommal dúlt a nép vagyonában,
 Bámultak a másként gyűlölt vén basa fényét. -

Egy dalianak disse nagyobb volt a basa mellett;
 Est igazán lehetett bámulni, de nékte is a nép:
 Evolt a basa ~~egy~~ diamentének egész koronája.
 Szürke tarult paripója, esüst serszama remekmű,
 A nyereg, a takaró, heveder, kantár nagyogók mind,
 Láng sűrű bársorny mentejének aranyja igen dús,
 Mentekötőjén drága kövek csillámai járnak.
 Testre szabott oly sűrű dolmányán mind arany agomb,
 Sárga hegyes sarkantyús dísz csizmája befogja
 Szűk himzett nadrága piros két sárait illón,
 Kálpaga boglárában rezg gyémánt tűze fénye;
 Egy szál tiszta fehér toll leng annak közepéből.
 Kézje, becses, remek, értékes kincs, mindene nagy dísz,
 Egy szóval: fejedelmi kiállítás magosság, -
 Sokkoros eljen!! hangzott ennek tiszteletére,
 És ki ez? ez: hős tetteiről híres Tököl Imre.
 Most itt, a basa szép - de ravasz kértére jelent meg,
 Mindkettőjökét érdeklő sürgős hadi ügyben.
 A sejtélyes nagy basa balján, ő lovagolt így.
 Hátá megett több főmagyarok követik hadi merben.

Nyusztos halpagosan, mentesen, szép paripákon.
 Hátrábbacska török tintek dísz öltönyeikben,
 Szép lovakon jöttek; - gög, gúny látnik semeikköz,
 A' basa három bajnoka jött astán enyeleque -
 Végül: mindentféle nemű fegyver darabokkal
 Terhelt szolgálk lépdeltek. - Beszékenti ezen nagy
 Pompájú menetet, vést lástitó zene harsány.
 É' kört a vár orma' nekés ágyúi döcögnek.
 A neptenger két fele vált útcaja vararsfény,
 Sziklák körti patak, himes pilleivel ilyen,
 Mind enel Fokölit tisztelte meg ekkor az Ormán.
 Hogy ha igaz fiú, tinta kebel méltányol: igazság!
 Kár hogy ezerszer bárány borbén sóka is eljár.
 It is utobb kiviláglik, ezen nagy pompa család volt.

III.

Nagy fényű fejedelmi menet - hát ez - hova mennék?
 A követő nép nagy tömegében kiderzik egymást.
 Püspöki várak körti kies téren veszik észre:
 Céljuk előb magyarok seregét megnéni, amatt áll -
 Leng hadi kiértük, rendre! vezéri parancs páva hallat.
 Lengenek a lobogók, csaphodnak, játszva Eolal.
 A fényes menet, a mint hozzájuk közelebb jut:
 Botkötés paripán jobb tintjök ougtat elébök
 Medve-kikészült bunda körti lovát szüggye tályán,
 Képs alakú fövegének csúcsán barna madár szárny.

Nyusztos galleriú lebegő mentéje alatt
 Himzett dolmányát, derekát arany ör köti áttal,
 A Sarkantyú, harsa bajusz, Dalicára mutatnak:
 Így teszi meg hadi tisztelgését görbe acéllal.
 A lovasok sendes seregét iték legelőbb is,
 Borz, farkas, vadmacska, s egyéb ily féll vadaknál
 S sokak! Szócs törővel díszleg paripájok.
 Kard, kelevész, csúcsos süveg, s a pisztoly hadi kérésig,
 A mint megláták Fokölit megdörölvöl sivalltok,
 S fejbőlintárfal tetését kijelenti,
 Így jelenetre sokak paripája engyelg vele, tánczol,
 É' kört a zene sug, lobogók zaborogva hajóttak.
 A basa nem szól, csak gög-gunyos szemre veve mind.
 - Memek odább, ott a' gyalogok szép sende kiállva,
 Jobbra konyult süvegok, balján majd mind darutottak,
 Bőv kápenyök hátul betakarják kurtá sekejök,
 Jobb vállukról balra lecsüngő görbe acél lóg,
 Vállon kurtá kovács puszkák, s jobb kérésbeli csakány -
 Mind bajussal, nem gyermek, karcsodzett deli férfi
 Több harcokban járadt nép, és számba se nagy szám,
 S' lovasok gyalogok: mintegy két nyolc ezer együtt,
 Döntő harcra késés, töredék sereg ez, lepadt mar:
 Így is ennyi vitéz Fokölit tisztelte urának.
 A basa, és kísérete itt állott kérését meg
 S megkérde Fokölit: hadi népe csak ennyire terjed?

Ennyire, mert kor, út, csata, csabítás megapastá,
 Most a fényes porta segítségére sorultam,
 Erté fogott meg szép seregem: de hiába! ez így van -
 A basa sólt: meggyült sultánunknak baja is most,
 Fényes tábora hátrál, pusztul, fegyvere tompul;
 És ezeket nagyságod okolta semibe kimondom. -
 "Fittka szerencse Mohács!" Tökölünk úgy csélva felett rá.
 Melyre lovát fordítva felelt így a basa: jó jó!!
 Menjünk! láttam mindent, a pár bajra siersjünk;
 Most - most sorsjára tekintett - de fele van már.
 Indult, mint az előbb oly rendel, nép is utánnak,
 Indult a sereg is, zene szóval sátraikhoz most.
 Gőzölög telt bognácsok várták tűzeiknél,
 Többjeit aggódván, mi jövö' vár rajuk esentül.
 A basa, és kísérete már jól elhaladának. -

IV.

A Körös és Peze körti szabad téren lobogó leng,
 A viadabra kitűzött kor' homokába beütve.
 Kudja hegyén s Helméjén annak fénylik a 'felhő:
 A basa könnyezetével ezen helyt állapodott meg,
 A tolatódva nyomuló nép, karikája körültök.
 Csíra lováról két szolgálja segíti leszállni,
 Minyájan kövtek paripáik hátra vezették.
 Itt volt Drága sötétből készült sátra felütré.

Mely, nagy vas csövekkel felnyuló kötelekkel
 Több segletre feszült, ezzen nagy bajtjai csingtek,
 úgy ragyogott tetején a felhő, mint nap az égen.
 A basa ebbe be ment, s Dagadó' vátkosra le üle,
 És mindjárt Tökölit kínálja meg: ülne le mellette,
 De lecsukede, többiek oldalt eltelepedtek.
 Több fegyver darabokkal az asztal rakva előttök,
 Hátrul fegyverkesül török katonák sora állott.
 Egy intési erős hang zendül: nép s zene csend lett,
 Egy bámuló sólt: hram Jsten, mily nagy előrmény!
 Még ennek ma lehet, sírás a vége keserves. -
 Ezt, ki alig mondhatja, basának pistolya Durran;
 És sokakat megrettentett jeladásra elő áll:
 Egy Ormán, szép barna szakállú természetes ember,
 Rajta, papucs, bugyogó mellény, turbán, csupa vérsín!
 A basa többször győzött híres bajnoka volt ez.
 Büszke! magát elbirott, - így ordít telt farka:
 Kévre kinek van vinni velem, most aljon előmbe!
 Egy nál' kardra kihívom: jöjjön hát ki akárhó,
 Köntöseim, szép fegyvereim s pénzem hagyom annak,
 A ki leküzd, le alá: jér hát ki te gyáva hitetlen!
 Híres erős Magyarok! ki vitéz? hól vagytok?! előre!
 A basa erre mosolyg, Tökölünk esendes komoly arczu.
 A bajnok mikor így enyeleg: nép nagy zöme modul,
 'Jó' ki belőle komoly magát artásával egy ifju;

Csucos bárány fővege, csifra zekéje kivarrott,
 Mit leszerit több csattal "Disz tüsző" derekára. -
 Fürtös fehér nadrágát lábszárára piros bőr
 Ugy köti, hogy szépen hozzája sorítja tapánját.
 A Bárod vitéz Topa véréből született ez.
 A basa sátra felé siet, a nép nézi esedőre,
 Síne előtt bátran jelerik meg, s szól: basa nagypág!
 Hogy ha szabadságot nyerek a viadalra, hiállok;
 A basa szól: válasz tört, dardát, kardot, akérmé,
 Félle darab fegyvert, magadat kérszéd, savad adtad,
 Nem kérik Topa sem, pillantott kardra, aronnal,
 Felvési. - Markolatát nagy művészet rakta ki látszótt,
 Lapján ott ragyogott az arany felhold, s török irás,
 Megpróbálja: súhint vele a levegőbe - De várja
 Nyugtalanul már a bajnok, - Topa hát felé indul.
 Lassan gondolkodva megyen, sokajtani látszik.
 Mint küzdterre belép: nagy bátran sembe megálltak,
 Ere halál csend lett, a légy dongása kihallott.
 A nép bámul! histelen össze sohasem tusáznak.
 Kard kardon csattog, cseng, pattog - most Topa hátrál,
 Majd mint zerge előre sötök, uelt vetve, törökbe,
 Már bele vágja, de nincs siker itt még: a török élénk,
 Vág, pajlong, cseleket vesz elő, Topa sem hever-izzad.
 Most ő törököt, majd a török öt veri hátra. -

A török egyszer borasztót vág - hát Topa tántorg,
 Már alig áll, lerohan: feje fétféle vágva - kimula!
 Egy borasztó női sikoltás! lármá, dúh népközt,
 Szinte kitérnek, hogy ha török hatonak kimenekülnek;
 Így is nagy nehezen lehetet csilapítani őket.
 Eltkor, több vigyázatlan kirugó fogatott be.
 A törökök más oldalról társolnak örülnék,
 A basa oly vig, tán soha nem volt ily szemében -
 É történet alatt, a bajnok vár maga helyén,
 A basa inti: megindul, s a test ör véni áttal,
 Ott termet, basa szól vele, megdicsérve esszti,
 Megfordul, könnyű sebjét behötkék hamar, és kiesz.
 Ujra hiállok: még ki akar megküzdenni velem?!
 Kiesz vagyok! a mit ajánltam előbb, azt újra ajánlom!
 Bátorág magyarok, bátorág! a ki mer, a nyer.
 Egy néző szól: még te is úgy jársz büszke török, mint
 Az, ki amatt pomorin eszett, meghalt, ne kevéltedj.

V.

Vár a nép, mi következik itt most - peranyi dőse
 Sebbel lobból életünök néj nagy tömegéből
 Egy ifjú - zeké rajta, vörös sor-öv köti áttal;
 Jól termett, széles vállú alacsony zömök ember.
 Bátran lépett a basa síne elébe, s aronnal
 Megpróbál: ha szabadságot nyerek a viadalra,
 Meggyilkolt sokonom, vért basszulni hiállok;

Képe karag, seme tür, minden mordulata bospui.
 A basa günya lenérésével mondta ki: vihátsz,
 Hésitd fel magadat, válassz fegyvert, azután menj!
 A fegyver Darabokra tekint, lehajolva kiálant
 Egy buzgányt, - nyele félig ezüst, feje rakva követtel,
 Ugy látszott vizsgálta mi sejsz mi! a basa nézte,
 'S így szólott hozzá: ha te győzől nekem adandom.
 Éne az, izmos jobbival forgatja fejénél,
 Balja tapintja fejét, földön seme elheseredve,
 Majd kurdúr fel néz, buzogányával fenyegetve,
 A bajnok török est látván: siminta szakálán.
 Indul, megy, kurdúrra belép, - sohanora megállnak,
 Nép tömegéből tompa kiáltás: légy Haba bátor!
 A bajnok vág, e vágást, buzogány üti félre.
 A cselket harrálni tudó török ugrik előre,
 Majd ravaszul hátrál - Haba most már érti hogyan van,
 Védi magát, vigyáz. Rohan ismét a török, és vág,
 Hirtelen est Haba félre csapá, és úgy dőlti melybe;
 Hogy mindjárt balkéire hangatlik - taps! sok eretaps!
 Hasztalan! egy percz felszökik, és vág ujra dühében.
 Ujra foly a harc. Már mind kető tántorog innadt -
 A török ugy látszott fáradtabb, és Haba győzött,
 A vérsz győzelmi babér már szinte fején van.
 Egy csel-hátrálást kísért Haba, nem vesri erre:
 Hata megett elnyult hullába hanyatt esik, ebből

A' mikor ugrana fel, már már talpára is állott:
 Hirtelen a török így vág, hogy sörnyet haza tüstint.
 - Két egymást szerető sokon így végerte be éltét;
 Hős elszárással, bátran, nemesen leve végők,
 Hamvainkon méltánylat öök rózája viruljon.
 A törökök kedvét vidám nagy lármá mutatta,
 Annnyira: hogy csak alig tudták félteni magok most.
 A basa, sátora párnáját elhagyva kiállott,
 Kép öröm tür, két kéz jár, hadarás, feje billeg.
 Lassátok ti keresztények - sőt - a török ilyen!
 A' Profita segiti, dicsőség allak te nekem!
 Két kezeit mellél tevé itt allak nevére.
 Nagy levertség szállta meg a néző sokaságot,
 Itt jājgattak, amott tenyerökbe borulva sokogtak,
 Többen sörnyüködvé sörborként elbámultak.
 Itt Tökölit vallon tapogatóván a basa, így sőt:
 Bajnokom ugye tanult, győzhetlen, - ügyes jeles ember?
 Már több ily viásban nyert, és vesztene sem tud.
 Iól látszott: ezzel Tökölit gúnyolni akarta.
 Ré felel ő: az igaz bajnoknak tette vitéri,
 Am de ügyes bajnoknál még ügyesebbek akadnak,
 A győzelmi babérna kiváltság nincs, nem adódott.
 E felelet sértette az Ormánt - türbe jön így sok:
 Engedjen nagyságod, irigység sőtla belőle, -
 En, az ügyesség sülté sükert méltánylani soktam,

A sötét nem vitatta tovább Fökölink - legyen úgy hát!
A' fent látóknak megalárdás díjja utobb is.

VI.

A történetek, mintegy két órába telének.

Art gondolták, a' viadalnak vége szakadt itt.

Várjunk egy keveset, várjunk még több az utoljára.

Egy kis percrenyi idő nyereségek alapja ezerszer;

Egy véletlen eset véredelmünkből kiségethet:

Szörnyű nagy példája következik emek ezennel.

Nézők közt, egy barna-szikár, nyulánk - komor edzett.

Mord magyar, a' ki török fogoly is volt harczi korában;

Igy ellenszennel volt mindig a' törökökre.

Illetlen neve Csöc bár, De Kalontai hajdu:

Egy kedvüleg nézte miként folyt két viadal le.

Véres hullák látásán szörnyű dühbe jöven:

Athai közt nagy háromlást tört a' törökökre.

A' mikor éppen már indulni akart hazra a néps.

A' vészel járó merészségről lecsititni

Bár akarák, nem használt! sötét még így dühösebb lett,

S' összeronított öklével fenyegetve hiáltoz.

Meghallák ezt a' törökök, hozzá szakadt egy

Bász ormán, sötét földre le sújtva fejét veri, rugja.

A' magyar onnan, mint mérges vad macska felugrik,

Ölbe megy a' két bász, egymást rángatja, vribálja,

A' magyar a' törökök földit, jól melybe ragadja.

Igy üti arcon nagy dühbe perczében: hogy az edült.
Vere kibugygyant, ordított - szörnyű riadás lett.

Háromló törökök dühösen Csöcra rohannak,

Körré vesik, megfogják, és lökhözre vikk el.

A' basa ordított dühösen: száz bot neki tüstint!

Vagy szabad add te csigány: hogy vinni hiállani kérvagy.

Válassz! remítő helyzet! tigris foga közt van.

Szinte Cudáltak, nincsen megravarodva, esen van -

Lelke határoz, párviadalt választja - aronban.

Nem tükhette csigány szimét, kijelenti basának:

En' uram! és minden nemzetségem magyar ember,

Mit mindjárt, ha az Isten akarja meg is mutatandok.

E mellett bátran megkérde: a' jutalom mi

Lés, ha legyőzök bajnokot? a' mindjárt neki igent

Száz nagy ezüst pénzt, a' bajnok minden vagyonával;

Art is megkérde: cseleket használni szabad lesz?

Arts neki, mint tudsz, - a' basa sáll, ölmeg ha vitéz -

„vagy.

Erre ez is dardát foga fel, de kikérte aronban:

Ily fegyver legyen a' bajnoknál - a' mi meg is lett.

Most már a' kürdök felé indul, zengi ez er hang:

Csak bátran! bátran magyar! öld meg! menj neki! vigyázz!

A' török e közt dardáját forgatja kevélyen,

Majd ügyessen fel fel löki, és kaphodja kesébe.

Hát te magyar megtudnád-e így kapni, miként en?

Hajtani csak fel tudnám, úgy megkapsni talánnem,
 Löld fel még egyszer, ha neked tetszik, had lássam:
 Ugy fogadom, mint most te csináltad, megteszem én is.
 A véres harcokba reménylő büszke török, most
 Dárdáját zúdítja magasra fel a levegőbe,
 - É tetso villám, de döögö mindjárt, nyila süttend -
 Már dárdája kalimpál fönt, és varja lejöttét,
 Míg lealadna, csak egy perc kellett, úgy doji hasba,
 A magyar a törököt: hogy mindjárt bele kiomlott,
 Földre rohanva rugott néhányat, aronnal elishalt.
 Nem tartoztathatta magát a nép örömeiben,
 Tapsolt vig lármaja közt, lelkebe öröm szállt,
 A törökök pedig a nem várt eseten oda lettek,
 Mintha az orruk vére csurogna, fejök leereszték.
 A csak előb kirkedve beszélt basa kedve is elmúlt,
 Most láthatja ügyes bajnoknál vagynak ügyesbék,
 A guta majd megütötte fejébe sokant epe vére,
 Mely Fökölit látott vidámabb színre tűrelte,
 Melyest a basa durva mogorva semet vette rája.
 A basa győztest türel most hívatta elébe,
 S hitelen egy pénrel tele erőnyt lök neki, mondván:
 Itt vagyon a pénred, még egyszer vivni kiállasz!
 Éted é est te magyar!! jól éstem nagy basa, éstem!
 Könsösfe 'scbjében motorász, pénret oda dugva
 Megvállal: csakugyan megkell még kürdeni nekem?!
 Jól van! az ur Isten segédelmével hiszem, újra

Győzni fogok - dárdáját ezzel felveszi ismét.
 A bajnok már varja, kiáltja: magyar jor elő csak!
 Pitka nagy ember! talpig vérszivőruha rajta,
 Nagy feje, pöffest képe, rövid nyaka, riska sakalla.
 Három hullák vére felett kell kürdeni ezzel.

VII.

A viadal tér borzantó homokára beliptek,
 S egymástól mintegy husz lépés távra megálltak.
 Megvállalt a magyar: feltudnád hajtani dárdád?
 Egy felel a török: azt nincs kedvem hajtani fel most,
 Inkább itt véredbe bemartom gyáva hitetlen:
 Erre kiregett dárdával mint egy vad oroszlán
 Már rohan - a magyar e perczben neki háta megéne,
 Fordit, - dárdával fenyegetve mutatva-ne bántsd he!
 En' ölöm! en' én! - a leleményes estü csele ismét -
 Hátra tekintett a megrettent nagy török erre.
 Hátról képzette talán támadni akarják:
 A magyar e perczben velleig surt be fejébe;
 Melyre az elbödülve hanyatt vérebe sokant le,
 Többet nem mozdulva kimult: négy hullá hever már;
 A basa két török elvesten söngyü dűbbe jöven,
 Mint ironyn vadkan fia ocskét, mérge ijentső.
 A magyarait futtat, hogy elibe teremjen aronnal,
 Mindenek azt gondolták: a győztest felakasztja.
 Egy so' nincs, többen kecsik stájukra tapaszták.

Durva parancsa savára elő áll a diadalmas,
 S így sötét korrá: te hitetlen hátra van egy még!
 A léta előntő's az utolsó: majd a határon.
 Itt van még egy bajnokom, aly ki hamar vele, indulj!
 A magyar így szól: a te parancsod nagy basa sörnyű!
 En mint már kimerült --- basa felbe sarkantja savatitt-
 Rajja kiált: menj! ment --- pistolyt fölemelve ijenti.
 E jelenetre, megállott a népnék seme sája -
 Minden módon csak vesztet kicsinálni akarja.
 Mit tud tenni? hijába való mentsége! tehát ment,
 Mennie kellett - s pedig oly fáradt alig állhat.
 Dárdáját lankadt karjának igen nehezelelvén:
 Kardra eserili fel art - kardot vett a török is fel,
 A török egy sörny - ily lehetet David Polidata.
 Aly ki - rivallova kiáltja - magyar! véged van, imád kora!
 Így felel az: majd a végén dicsekedj, ha legyőzöl,
 A népke fordulva pedig szól: est ha legyőzöm,
 Minden pénzem öröm poharakra adom ma ki vígan.
 Nép tömegéből, csengő hangon hallik ilyen szó:
 Isten lelke! ki bátorságot adol, te segítsd meg.

VIII.

Csund, figyelem, semegés, epedő vára's leve nép közt.
 Borzantó jelenet! vér helyre ki szállva rohannak,
 S kürdenek egymás élte ellen tigrisi kással.
 A fáradt magyar, nagy látszatt csakként erejében,

Nem csuda! még sem hagyja magát, vir, kürd, neki
 bízult,
 S retentő Dühösen vág, - a török erre viszont vág -
 A magyar e vágásra sebet kapa vallypercecéber,
 Nagy vágás! vasa markolatáról vére csurog le,
 Mintha piros vér fürdőből most szállna ki oly lett.
 Gyengült karja miatt, látván nints más menekülés:
 A kürd térről megszalad, ordit: félre előllem!
 A sokaság omlo' rohan assal rebene félre,
 S körülök körös árja felé iramodva kitűné,
 Ott terem, abba öng bele ugrott, és alig áll meg:
 A roppant nép futva szönlött nyomba utánna.
 A török is parton terem, s inti ki: jer ki magyar jer!
 A vitél kikiált: ide jöjj be ha tetszik utánnam!
 Kézd garolni tehát, mellé ér, vágri akarja,
 Gyilkos kardját már fölemelte, fejére irányza -
 Ennek az, egy percz müve, semét virrel tele vágja,
 Kaparván seme, tévestett, vágása hibázik.
 Hitelen a magyar e nagy előnyt használva nagyot csap
 Bal seme tályán, vére kibugygyant, hátra hanyatlak,
 Virbe bukott, bugyrogva evitkél, hömpölyög: ettünt!
 A virrel festett rohanó ár habjai körül
 Hitelen a törökök kikapák, s kürdteire emelték.
 Néma soborként elbámult minden török erre,
 Majd egymásra tekintve csudálkornak homor arczal.

A basa is sörnyűködik, elsápadva morog, fu.
 É Tóhólit gúnyos mosolyokra fakasztani tudta,
 Éve vevé ért a basa, megferyegette szemével,
 Más oldalról, a néptenger örül, neki vidult.
 Halla az sír Istennek! ezér száj mondja, kiálltja,
 Itt egymásra borulnak, amott ugrálva kacagnak,
 Tapsolnak, fővezők hajigálják a levegőbe -
 Nagy Várád nem hallott, nem látott soha ilyet.
 É közt a győtes magyar is gázol ki körszél,
 Falpig lucskos, vére csurog, sápadt, rezeg inbolg -
 Borzasztó! csata közt tusa végén vérebe látni:
 Környezi a nép, áldva dicseri vitézi tusáit.
 Hálálkodva mikor kötözik songyal sebeit be:
 Tutva közelgete egy török a nép közt tolatkodva -
 - Két könyökével lökdösi útjából ki az embert
 - Durva goromba Hevélly urnak solgája is olyan -
 A győtest szölitja: siessen, mert basa hívja.
 Bőközőik sebjét mint tudják hirtelenében,
 É meggy, lankadt inait csak alig bírhatja, kiállott -
 É sa nép, basa mérge miatt gyanakodva haladnak,
 Környezetéből birtatgatják: megre ijedjen.
 Itt vannak már, győtes előáll - a basa csendes,
 Majd Jupiterként megszóll: közelebb ide állj most.
 É közelebb áll, néz szemé köré, várja parancsát,
 A basa végig nézi, fejét csóválva imm így szól:

Megmaradásod előttem nagy csuda, jól könyörögtél;
 Tetteid igen nagy, az Alla' segít meg erre, inadd' őt.
 Ujra adott ekkor neki egy erszényt tele pénzzel,
 É jó képpel teszi hozzá: bajnokak a mit ajánltak -
 Fegyvert, pénzt, köntöst, mi övék volt - mind kapedt az is,
 A basa énem várt szép tette megilltete mindent,
 É több Dörgő' eljen! se fakadt a nép örömeiben.
 - Porba lenézett ellenség sokszor Diadalt ül -
 Laj cilapultával, még így szólott komoly arccal:
 En, téged, te vitéz! választlak bajnokomul el,
 Álj be, nem is gondolnád mily köntöst, é fegyvert kapa,
 A nap háse megiledvén most, így felel erre:
 Minden ajándékot köszönök, de ajánlata terhes,
 Vallásom szent elve: szeressünk, veit ki ne ontsunk.
 A mit tettem, az is faj lelhemnek, mivel a' bün;
 Eltem védelmére csett, mind látja az Isten:
 É véres solgálatot én utálni tudom csak,
 A basa még szól: jöjj hozzám, maradjok is ur léte,
 É magyar ismét mentegetedrök: nagy basa kérem,
 Vén süleim, nőim, é gyermekeim vagynak nekem ottan,
 Nem tudnék elválni Szalontától - a' hazámtól.
 Így már méltányló mentséget, engedé neki,
 Töle csak azt kívánta: az ily viadalra bejárjon.
 Nem teheti soha est, nyomorék lett harja halálig.

IX.

Itt van vége ezen sörnyű véres viadalnak.

Hullákat sírások közt, szedték fel a földről,
 S mind az ötöt vár sáncába temették, sírjuk is egy lett;
 E emléküil, sírkövéken volt métször kereszt ki
 Ketto, és három félhold, vallási jelül ez. -
 A basa lelke ezen nagy gyász jelenetre járula;
 Mert arután nem vivata, azt elhagyta örökre,
 - A megcsétt rossz, nem válhat soha meg nem esetté,
 Egy jó tettnek leple alá, száz rossz soha nem fei. -

Vép nagy tengere most mordul, kezd orlani selyel,
 Bui, sírás, harag, átok, erős bossú velek elment, -
 A nap borzasztó esetit ma is emlegetik még.
 A basa is mint jött, úgy most várába beindult;
 Mind ő, mind kísérete, tagjai elkamolyodva.
 Vár kapujánál több vidéki ökör fogat állván:
 Ott Föhölit megrebbent szép lova majd levetette,
 Megbisakolta magát, ugrált, fordulni akart meg,
 Így szökött ekkor Föhölinék: ez, rossz sagot érez.
 Betakarodván - a basa vár kapuit becsukatta,
 Semmi keresztény lélek nem mehetett be utánuk; -
 Város alatti magyar tábor még az nap elindult,
 Debrecenen át, nagy somoruan Pest fele mentek.

X.

Mondják: pompás gardag ebéd volt ez nap a várban,
 Drága teríték, tál, tányér, kés, villa, - arany volt,
 Ritkánál ritkébb kelet étkei bővibe voltak,

Pompás helyekből szőpöltek mokkai kávét,
 Palma-bor illatozott kirakott gyöngyös poharakban,
 A sürgő forgó sírások mind tiszta selyemben!
 Vint zene sug, ágyu Dörgés, bent vigad az Ormán:
 Csak Föhölin látszott, nem örül, lelkebe agály szitt.
 Alkonyadott már, még is az asztalnál csemegésnek -
 Itt, és majd pipa közt, mi beszéd folyt senki se tudta,
 Este csak annyit vettek: igen nagy söröta volt ott.
 E Föhölit többször megcséti a basa síróval,
 Porta irányában rosszálván táborozását,
 Mely Föhölit Dühbe horta - felállott asztala mellől,
 Semmi akart kifelé: de az ajton már török orált.
 E kedvetlenségnek előjele tünt fel előbb már,
 A ravasz Ormán lelke felől méltán gyanakodtak.
 A baj okát ekkor még nem tudták kitalálni,
 Elmult nagy-örökre jeles nap is, és kiki nyugosít,
 Sok kiváncsi egyén még más nap látni akarta
 A fejedelmi magyart: de az ott nincs, jó tova van -
 már;
 Kérdették hova - merre, talán hadi népe után ment.
 Nem! hanem a basa öt mult éjjel vasba verette;
 S ékességétől megfosztva, ökor sekeren el
 Vitte skalontán át, Belgrád fele nagy török orsóg,
 A mint meg tudták a nagy hős, fatuma dolgát,
 Áthok közt orlottak el onnan, meg keseredve,

Rájárt szálott a törököt az átok sulya,
Mert innen Magyar orvágból, csakugyan kiverettek.
A szigorú Nemesis nem késett, jött idejében.

Igy hurcolták el Fokólit csufolva kónából,
A hi honát ragyogott fényre akarta emelni.
A képzelt védelmi pársnak sulya alatt nyög,
Az: ki kevéssel előbb sereget győzelemre vezetett;
A sas rugta kevély félhold' tört sarva rugá meg
Itt Fokólit; mely mellett csillagként ragyogott volt.
Bátor lelket, égi szabadság lelke kevéte
Bár: de haraja ügyén, seregen sörnyen megütődött;
Meghiúsult nagy terve felett, nagy könnyeket ejtett.
Most, idegen föld, s viswétlenség hantja takarja
Bár: de harajának méltányló lelke borong ott.
Tisztelet' emlek-orlopa addig tartja nevet fenn:
Mig Arpad szerette Magyar földön, magyar élend.

A Török úgy ejte Fokólit halóba csalárdul:
Mint az oroszlánt vigyázattal törbe hogy ejtik;
Mely vaszarak alatt busul: de arait nemes és nagy.
Megdöböntö' izmai, nagy nyomra, jellemes zive.

* * * *

A Nagy Váradi várnak elő-ép- nagy Kapujánál,
Jöbbrá, kiviül, faragott kőkép van a falba berakva.

A kép, fő-rangu-Orman-vén-nagy koronát jelz,
Szajsol szája maradt fenn: a kép, e basa szobra.
Mondják: ezt neki emtélkil Sultána emelte;
Mert a Váradi vár bevévését, neki korönté. -
A nagy párbaj után nem sokkal eren basa elhalt,
Nem Magyar orvágon, hanem ottan mesze-keletre,
S ott, tenger partonni halom tetejébe temették,
Hol ma hienna, sakál, sigris, s más ily vadak élnek,
Sija korüli juttakban kigyok-aspisok élnek;
Sija homokját átkok örök mérges vele sorja:
But verengző' iltéher méltó' temetője.

Csöre' a viadal koszorussa Szalontai fi volt.
Érejs mondában maga is megalja magáról.
D'ott tönk libegő' pallyó' végén lakta holtig.
Barna - Csigányos kipe - Kovács és Csöre nevü volt.
A Csöre neve, Csöre nevéből váltówa álltal.
Áll még a to', s ott van a pallyó' sajta Szalontán.
Minden adat, tiskép, a város nagysa kicsinyje;
A pallyót: Csöre-pallyó'-jának nevezik ma,
Épallyó' fontartja nevet Csörénak örökké.
Bé fog telni iszappal eren to', majdán idővel;
Elpusztuland majd a pallyó', s hirt se lépren,
Ei több öltö' emberi élet-fáklya ki alszik:
Nejs ajkán még akkor is élend tette nevével. -

Vége.

Jegyzetek, e népmondában előforduló nevekre.

Nagy Váradi, erőszeggel bíró, kies fekvésű város. Bihar' ésa. hi vizén. - Régebb történetében, előjön, egy rajta s vidékén eszméskodott torók basa. Ugy látszik Bartha Boldisár Debreceni kronikájában erről jegyzi meg: hogy már Hésüderes-hideg ősrön is tapasztatta sárral vára-kerítését, vidékről beparancsolt betelőkkel. Ezen basa lehetett az: Kinél Tokóli hanyattott szerencsében, veszedelmére 1685 ben megjelent; mikor őt elfogtatván, mint rabot Temesvárra küldötte.

Ezen pályá dolgozatban, mint bajnokok, előjönnek, a kövös is Pecze folyók közt tartatott parviadalban: Topa, Kaba, és Csöre nevek. - a mi

Topát illeti, ilyen nevű (: Topai:) család ma is virágozik Bihar megyében, a Bárodssági nemesség közt. Ezen családból származot Topai András, ki Gombos Polg. Lex. szerint 1660^{ban} Gyula és Fenes között Rakosi mellett a törökök ellen vitéskedett; hol török sabságba is esett. a.

Kaba család, hasonlóül élő család s szintén a Bárodssági nemesség közt. Ezen család már idős Lipóczy János korában hitüno' érdemekkel birtokot; különben ezen fejedelem nem erősíti meg akkor ezt Beonye nevű falu birtokában, mit megemlít Gombos Polg. Lex. - e sem költött név hát.

Csöre, maga mondja magáról e népmondában: hogy ő Szalontai fi. Itt nagy Szalontát kell érteni Kétséghivül; és itt kellett lenni Csöre, vagy Csöre nemzetségnek hajdanta; mert az ott mind e mai napig álló pally, Csöre nevével nem ok nélkül bír. - Hogy hajdu lehetett Csöre: nem igen vonható kétségbe, mert tudva van, hogy a bihari hajduk, a török kiverése után estek el hajdu-nemes kiváltságuktól 1° Leopold ezen patense erejére: Oppida ista, quae antecederent principibus Transilva, suis armis suis serviebant, in posterum, ab hoc servitio cessent, - non tamen ad munia colonialia adigentur, sed postea quam in statum meliorem essent redacti (:nincsenek többé török járom alatt:) con-suetas taxas, et decimam solvant. - az Oppidumok közt ott volt Nagy Szalonta is: és így Csöre még akkor hajdu-nemes lehetett. - A mi a Nagy Váradi vár sáncx téglafalába rakott ^{ma is látható} 10 törököt ábrázoló hobbot illeti: megjegyzést érdemel: e népmondában élő eredetere mérve, annyival inkább, hogy a mondatik róla; hogy e vette volna be a N. Váradi várat. - ki tudja? - 1660^{an} került a vár török kézre, - s ekkor ezen basa 40-50-1685^{ben} mikor Tokóli ott volt 65-75 éves - a vár bevévésinél nagy tengerő - s érdemcit idő szerint Váradi Konnányos basa, s oly hitüno' lehetett: hogy ezen roborra mál, tathatott. - az is mondatik e népmondában róla: hogy nagy mesze, keleten, tenger parton temettetett el. -

Xincs benne lehetetlen. O a törökök Kiverése után,
 a török birodalom valamelyik tengerre fekvő részén
 Suez körül, vagy a Vörös Tenger partainál lakhatott,
 s ott elhalván, ott el is temetethetett; mely vidéken
 fene vadak barangolnak. -